

איך גייס
בן-גוריון
את גלי צה"ל
לשירותו,
למה פחד
מהטלוויזיה
ומה היה עושה
בעידן הטוויטר?
לרגל הוצאת
ספרו החדש
מספר העיתונאי
הוותיק וזוכה
פרס סוקולוב
ד"ר רפי מן על
יחסי הכוחות
הטעונים בין
ראש הממשלה
הראשון
לתקשורת
הישראלית
הצעירה

דוד מלך קהל

מרדכי חיימוביץ + צילום: אלי דסה

ישודר את

Tוד בן-גוריון היה מוועזע. כשבני-קד באוקספורד אצל בתו גאולה, עזבו נכדיו הכול ורצו לטלוויזיה. "רצייתי לראות מה הם רואים וחשכו עיניי. נכנס גנגסטר עם אקדח ויורים אחד על השני". השנה הייתה 1958, ישראל חיה עדיין מחוץ לקופסה, אך המראה לא הרפה מסבא דוד. חמש שנים מאוחר יותר, בעיתון "דבר", חזר על התיאור והוסיף: "זה מביא לידי שחיתות. זה לא הופך אותם לרוצחים, אבל זה לא מחנך".

בן-גוריון נשם תקשורת דרך שנורקל סר-ציאליסטי. הוא ראה בה אמצעי לחינוך פוליטי, לגיוס ההמון, להתססה, למימוש דוקטרינת "כור ההיתוך" – אבל בטח שלא אמצעי בידור. עד סוף ימיו בשלטון לא ידע אם לחבור אל התקשורת או להרוף אותה, להאמין לה או לחשוך בה, להתיירא או לזלול. בהתבטאויות פומביות הוא בעיקר זלול בה. "מה זה עיתון?" שאל רטורית פעם בכנסת, "מי שיש לו כסף עושה עסק, שוכר פועלים וכר תב מה שהוא רוצה לכתוב". פעם הוא כתב לשר החוץ משה שרת שהעיתונות הזאת ממש מפריעה, שאפילו בתוך בועת הממשלה הוא אינו יכול להתפלמס בנחת – "כי אצלנו מגיע הכול ל'מעריב' או לעיתון אחר".

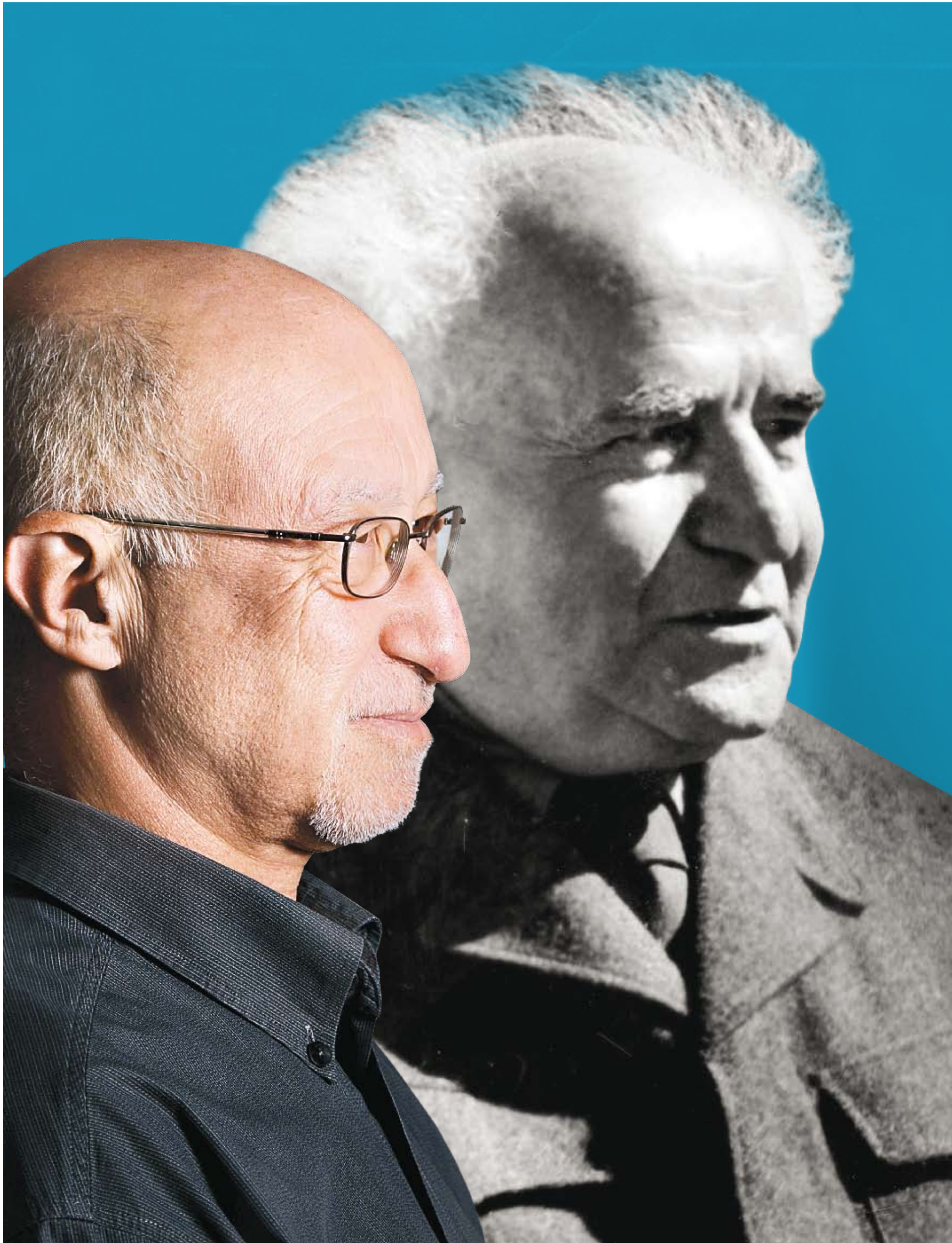
המורכבות הבן-גוריונית הזאת מהדהדת מהספר "המנהיג והתקשורת" של ד"ר רפי מן (60). להוצאתו חברו עם עובד, המכונה לחקר הציונות ע"ש חיים וייצמן והמכונה לחקר העיתונות והתקשורת היהודית ע"ש אנדראה וצ'רלס ברונפמן באוניברסיטת תל אביב. הספר הוא מסמך מרתק על מונרך לא אבסולוטי, על אח שלא היה כזה גדול.

"הדבר המפתיע ביותר היה לגלות עד כמה הדימוי של בן-גוריון כמנהיג כל-יכול לא היה מדויק", כותב מן. הבן-גוריון שער לה ממחקרו אנושי מזה שהצטייר כל השנים, אולי אפילו חסר אונים. אין זה מישוהו ששריו מאזינים לו שמוטי לסת, לא שליט יחיד שמכתיב לעיתונים את כותרות המחר ולא מרואיין שמהלך אימים על מראייניו. מן מבסס את מסקנותיו על תשעה מקרי בוחן, מהטבעת אלטלנה, דרך פרשת השי-לומים מגרמניה ועד "עסק הביש".

מהדברים עולה כי העיתונאים בני זמנו של "הזקן" לא היו מהנהני-ראש אוטומטיים. אולי לא דוברמנים, אבל בטח לא פודלים; מגויסים, אבל לא לשירות סדיר.

רק כשהדבר נגע לביטחון טיפסה העיתונות לבודעם, הורידה מדים והתייצבה למילואים בשירות הממשלה. עיתונים, מפלגתיים כמסחריים, תמכו במאבק להקמת המדינה, אך לא נרתעו מחשיפת כשלים בעבודת השלטון. "שום עיתון לא הוקם כדי להצטרף למקהלה אחידה אלא כדי להשמיע את קולו", כותב מן.

יודעת שבעולם הגדול מקובל שהחייל הוא יצור אנושי אחר, אבל אצלנו זה לא יכול להיות כך."

מפרוטוקול הדיון עולה פחד ברור מפני הפיכה. כך למשל אמר שר האספקה והקיצוב דאז, דב יוסף, שתמך בבן-גוריון: "אני בטוח שלו יכלו אנשי 'חירות' לארגן פוטש, היו תופסים בראש ובראשונה, או מנסים לתפוס, את תחנות השידור שלנו. אני אפוא בעד שי-היה לנו משדר במקום (בעל אופי צבאי) שבו נוכל להיות בטוחים שדבר כזה לא יקרה."

"הזקן" לא נראה בסיטואציה הזאת כשליט מוחלט. גם בעניין שולי יחסית כהקמת תחנת שידור הוא נאלץ להקזיז דם מול השרים. על חורו של קול (חמישה נגר ארבעה) התקבלה החלטה לפתוח את גלי צה"ל לשנת ניסיון, אך אין שום הוכחה שאכן ברקו, שנה לאחר מכן, אם הקמת התחנה הייתה מוצדקת. אם בעניין גלי צה"ל חטף בן-גוריון בתוך הממשלה, בפרשת "אלטלנה" הוא ספג מה-עיתונים. ספינת פליטי השואה והנשק נקרא על שם העט של ז'בוטינסקי. היא הגי-עה לחופי תל אביב כחמישה שבועות לאחר הכרות המדינה. אצ"ל דרש שמקצת הנשק יימסר ליחידותיו שעדיין לא פורקו. בן-גוריון תבע שהמשלוח כולו יימסר לידי צה"ל המתגבש. בתחילה אימצו העיתונים את הטענה כי אצ"ל פגע קשות בסמכות הממלכתית, אבל לאחר שאלטלנה התלקחה מירי תותח בחוף תל אביב כווננו הקנים אל בן-גוריון. עורך "ידיעות אחרונות" דאז, ד"ר הרצל רוזנבלום, ערער על עצם לגיטימיות הפעולה של ממשלה שלא נבחרה. ירי יהודים על יהודים החזיר את עורך "מעריב", ד"ר עזריאל קרליבך, לאושוויץ. "מה שנעשה, שם, בתופת, גויים עשו לנו. ואילו כאן..." בן-גוריון, מצדו, הגן בלהט על החלטתו. במועצת המדינה הזמנית אמר: "מבורך התותח שהפציץ את האונייה הזאת. תותח זה ראוי לעמוד ליד בית המקדש, אם ייבנה". אבל קרליבך החזיר: "סוד השלטון איננו התותח, אך בישראל אנו יורים, אנו אוסרים, אנו עוצרים. מין שיכרון של עוצמה".

"בטראומת 'אלטלנה'", מסביר מן, "יש לשים לב לתפקיד שמילא 'מעריב'. העי-תון שנולד רק ארבעה חודשים קודם לכן החל למצב את עצמו כגורם תקשורת חשוב ובלתי תלוי; לעתים תומך בעמדות ראש הממשלה, אך גם נכון היה לבקר אותו. ואכן, קרלי-בך כתב כי "היינו בעד בן-גוריון כאשר ירה במצרים ונגד בן-גוריון כאשר ירה ביהודים". כחודש לפני "אלטלנה" יצא גם "הארץ" נגד בן-גוריון. במאמר מערכת הצביע העיתון על הסכנה שבסמכויות הנרחבות

"דבר" לא היה "ישראל היום" של בן-גוריון?

"לו בן-גוריון היה רואה את המצב היום, הוא היה חש קנאה עמוקה בבנימין נתני-הו בשל 'ישראל היום'. 'דבר' לא הוקם כדי לשרת את בן-גוריון אלא היה עיתון של תנועה ושל ארגון פועלים. הוא ומפא"י לא הצליחו לשלוט באופן מלא ורצוף בעיתון. שלא כב'ישראל היום', לא עלה בידיהם לה-עמיד בראש המערכת אדם שמצד אחד יהיה נאמן ללא סייג למנהיג ומצד שני יהיה עי-תונאי שינווט את העיתון בכיוון הנכון. על כתפי 'דבר' ושאר העיתונים המפלגתיים גם רבץ נטל כלכלי. נתניהו, לעומת זאת, נהנה ממימון נדיב של פטרון אוהד - מה שמאפ-שר לעיתונו להתקיים כבר חמש שנים ול-גייס עיתונאים מהשורה הראשונה."

מגבלות הכוח

ד"ר רפי מן הוא עיתונאי מהשורה הרא-שונה. מאחוריו 39 שנות עבודה, והוא שריד לעיתונות אלגנטית ולא מרושלת. הוא מרצה בבית הספר לתקשורת במרכז האוני-ברסיטאי באריאל ובמחלקה לתקשורת באו-ניברסיטה העברית. כמו כן, הוא נמנה בין מייסדי ועורכי "העין השביעית", כתב העת לביקורת התקשורת. בפרס סוקולוב (ציון לשבח) לשנת 2000 בקטגוריית "עיתונ-אות - איסוף מידע, כתיבה ועריכה" זכה עם פרופ' יחיאל לימור. את ראשית הידע והני-סיון רכש בשירותו ככתב וכעורך בכיר בגלי צה"ל, וגם ספרו החדש נכתב במובן מסוים תחת כנפיי התחנה הצבאית: בתמונה בחדר עבודתו הוא נראה עם מיקרופון גל"צ ומולו בן-גוריון, אריאל שרון וחיים בר-לב במוצב המזוה. גלי צה"ל היא גם הדוגמה המאלפת ביותר בספרו למוגבלות הכוח הבן-גוריוני.

ראש הממשלה הראשון רצה את גלי צה"ל בגלל חשדנות קונסטרוקטיבית. הוא הטיל ספק בכך שפקידים ומורים יצליחו לממש את מדיניות כור ההיתוך, וצה"ל, לעומתם, היה גוף תכליתי ויעיל למשימות כאלה. אלא שהחלטתו התניעה התנגדות כפולה: הן לעצם הצורך בתחנה והן לעצם הסמכות שהמס לעצמו כדי להקימה. את המתנגדים הוביל שר האוצר אליע-זר קפלן. בשיבת ממשלה בספטמבר 1950 טען כי "בשביל הצבא, טוב שירגיש עצמו כגוף הנמצא במסגרת המדינה ולא כאותה יחידה נפרדת. אנו צריכים לספק במדינת-נו את צורכי הצבא עד כמה שאפשר במס-גרת הכללית של המדינה". גולדה מאירס-ון (מאיר) התנגדה מנימוקים דומים: "איננו רוצים בעם ציווילי ובעם צבאי לחור. אני

←
בשירות כור ההיתוך. ד"ר רפי מן ככתב צעיר בגלי צה"ל, לצד בר-לב, בן-גוריון ושרון צילום: דובר צה"ל, לע"מ

ועדת העורכים הוקמה במטרה למנוע חוסר אונים שלטוני מהסוג הזה. באמצעותה קיוותה הממשלה למשול גם על העיתונים. הדיל היה כזה: ראש הממשלה או בכיריו מספרים הכל, אבל העיתונות לא מדפיסה. שותפות הסוד תהפוך אותם לשומרי סוד. ובלשונו של בן-גוריון: "לקחתי את הגנב ועשיתי אותו שומר"

שניתנו לראש הממשלה: "סמכויות של דיקטטור, לפחות לתקופה מסוימת". אבל לא רק בכעיות ממשל עסקה העיתונות, ולניגונים שהשמיעה נוספו טונים של ביקורת גם בענייני ביטחון.

ברית שבירה

פעולת התגמול בקיביה התרחשה לאחר שמסתננים רצחו אישה ושני ילדיה ביהוד. בלילה שבין 14 ל-15 באוקטובר 1953 יצאו לכפר קיביה לוחמי יחידה 101 והצנחנים בפיקודו של שרון. הם פוצצו בתים על יושביהם, ו-69 אזרחים ירדנים, רובם נשים וילדים, נהרגו. כדי לדווח על ממדי ההרג עקף "הארץ" את הצנזורה וציטט מקורות חוץ. אלתרמן, מחשובי הכותבים בעיתון נים אז, פרסם את "דבקות שאינה במקומה". בטורו דיבר על "מעשה חושך", אשר פסיל-תו "אינה שנויה בינינו במחלוקת". בשבועון "בטרם" השווה ישעיהו ליבוביץ' את קיביה למעשה שכך ודינה בתנ"ך. הוא קרא לב-דוק בדקדקנות אם ישראל אינה חוצה את "הטפה שבין גן עדן לגיהנום". אורי אב-נרי פרסם באותם ימים את "טמטום ושמו תגמול".

"עם כל הכבוד העצום שאני רוחש לאב-נרי", אומר רפי מן, "העולם הזה" (עיתונו של אבנרי - מ"ח) לא היה בודד בחזית הבי-קורת כפי שאבנרי ביקש להציג. "השבו-עון המסוים", כהגדרת בן-גוריון, היה אולי ההורמונלי שבהם וכבר אז הרפיס ידיעות צבעוניות ורכילות גם מחוגי הצבא, אבל "הארץ" תקף את מדיניות התגמול עוד לפניו.

בפרשת "עסק הביש" במצרים (סיפור הפ-עלה כושלת של רשת מודיעין וחבלה יש-ראלית ב-1954) הצליחה העיתונות לפר-סם מידע בנושא, למרות הניסיונות לחסום אותה. חומות החשאיות שבנתה הצנזורה סביב הפרשה התחילו להתערער משיר של אלתרמן ב"דבר". בלי לציין במפורש במה מדובר שאל המשורר אם אין לתת את הדין "על מידת קלות יד ומידת קלות ראש / שצימחו את הסכך המופרך והמדהים".

אבל הפרסום הבולט ביותר היה ב"למרחב", ביטאון "אחדות העבודה". בידיעה נכתב כי "פנחס לבון (שר הביטחון דאז - מ"ח) הועמד לביורור לפני ועדה מיוחדת". בידיעה נאמר עוד כי לבון לא ימשיך בתפקידו.

גם משה שרת, ראש הממשלה שירש את מקום "הזקן", ניסה בתורו לשכנע את עורך "הארץ" להימנע מעוד פרסומים בעניין, אבל גרשום שוקן בהחיר שעיתונו "לא יוכל להחריש לאורך ימים". שרת מתאר ביומנו איך "גייסתי מחדש את כל מערכת הטיעון נים והעליתי חרס. שוקן עמד כקיר אטום. שוב זרקתי את השפופרת בחרון אין אונים". במטרה למנוע חוסר אונים שלטוני מהסוג הזה הוקמה ועדת העורכים, שבאמצעותה קיוותה הממשלה למשול גם על העיתונים. הדיל היה כזה: ראש הממשלה או בכיריו מספרים הכל אבל העיתונות לא מדפיסה. שותפות הסוד תהפוך אותם לשומרי סוד - ובלשונו של בן-גוריון: "לקחתי את הגנב ועשיתי אותו שומר". אבל הוועדה ספגה ביקורת נוקבת. המשפטן וחוקר התקשורת משה נגבי הגדיר אותה כמסרסת הגדולה של העיתונות: "איום מרכזי על זכותו של הציבור לדעת".

אך הברית בין הממשלה לעיתונים היי-תה אפשרית כמונוגמיה בין דון ז'ואן לאל-מה מאהלר - הצרדים בגדו זה בזה כי פשוט לא היו יכולים אחרת. בניגוד להסכם כתב "הבוקר" כי בן-גוריון ביקש מהשגריר הסו-בייטי לארגן פגישה עם גמאל עבד-אלנא-צר. בן-גוריון עצמו נמנע מלהעלות בפני העורכים את הקמת הכור בדימונה, ואחר כך התלונן מדוע כותבים על מיזם הגרעין. בהתכתבות עם עורך "למרחב" אברהם תר-שיש אמר: "נקלע לירי גיליון מיום שישי האחרון, ונתחלחלתי לראות מאמר על מחקר אטומי ורמזים מובנים. למען השם, אל יטפל עיתונך בנידון של מחקר גרעיני". תרשיש השיב לו: "אם האינטרס העליון של המדי-נה תובע שענייני המחקר האטומי בישר-אל לא יבואו לידי דיון ציבורי פומבי, היו בדרך דרכים כדי למונעו. ועדת העורכים

בן-גוריון: "אמנם כל ימי שירותי בממשלת ישראל התנגדתי להכניס טלוויזיה לארץ כי לא ראיתי בה כל ברכה אינטלקטואלית וחינוכית, אם כי ידעתי - בסופו של דבר תחדור הטלוויזיה גם לארצנו. ידידי טדי קולק היה חסיד גדול של הטלוויזיה והוא ניצח"

וראי היה (כך במקור - מ"ח) נענה לתביעתך והעיתונים היו מקבלים על עצמם לא לפר-סם דבר בנושא זה".

חרדת ראיונות

ההתכתשויות הללו אכלו את ראש הממ-שלה הראשון במדינת ישראל, והוא חיפש דרכים להגיע אל האזרחים ללא סיוע כת-בים ועורכים. לו חי כיום היה בטח מציץ ב"טוויטר" או מעלה סרטונים ל"יוטיוב". אז עמדו לרשותו רק מאמרים שהרבה לכ-תוב ונאומים. בן-גוריון לא ראה בנאומים אמנות אלא כלי תכליתי להשגת מטרה. את דפוס הנאומים האמריקני הוא ממש לא אהב. "לאחר שנגמר הנאום אתה בקושי יודע מה אמר הנאום, אם כי בשעת הדיבור אתה נהנה מאופן הדיבור המאומן, מהקול המוזי-קלי ומהמילים המתגלגלות לא בלי אמנות - אך בלי כל תוכן". הדבר הכי טוב בנאום, כך גרס, הוא שהראיון רע ממנו. "איני נוהג בכלל לתת ראיונות לעיתונים בישראל", השיב לאיש "הארץ" ג'יימס יעקב רוזנטל. "לצערי הוכשלתי כמעט בכל הראיונות

בשירות חופש הביטוי. קריקטורות שפורסמו ב"מעריב" 1953 וב-1958

המחאה של בן־אהרן ענה ראש הממשלה: "אין איש יכול לפרסם אפילו בעיתון מפ' לגתו כל העולה על רוחו. לא 'פקידי מדי' נה', שמשום מה אתה מזלזל בהם, אחרים לפיסול דברייך אלא החתום מטה".

לרוב הייתה התערבות בן־גוריון סמויה מהעין – חוץ מבנובמבר 1962, עת ניסו בקול ישראל לרענן את החדשות. לא עוד רצף ידיעות ואחריו פרשנויות וכתבות אלא מה דורת ערב משולבת ב־21:00. בן־גוריון שנא את הרעיון מהרגע הראשון, והתנגד נחרצות לשילוב בין חדשות לדעות. "אתה מתבקש לתת הוראה ל'קול ישראל' להפסיק את נוסח השידורים בתשע בערב", כתב לטדי קולק. "עליהם למסור את החדשות כפי שעשו כל השנים. אם יש להם פרשן מקובל – יעשה הפרשן את מלאכתו לאחר החדשות, ואבקש להודיע לי תחילה מי הוא הפרשן".

הרחיפות עלתה בשלבים הראשונים של פרשת לבון. בשל אופיה הביטחוני סבר ראש הממשלה שיש להסתפק בדיווחים ער־בדתיים יבשים. דקות לפני השידור היה מנהל הרדיו מקבל הנחיות טלפוניות מנבון ומקולק. אבל כשהעיסוק בפרשה נמשך, לא הצליחו עוד בקול ישראל להימנע מהרח־בה. "שטף אנטי־בן־גוריוניסטי", כינה נבון את גל השידורים המתרחב. בשלב מסוים אף הזהיר את הבוס: "אנחנו מאבדים את השלי־טה על הרדיו".

"ההנחיות והתדריכים לאנשי הרדיו", מציין רפי מן, "כוננו 'משאלות ראש הממש' לה'. המשאלות היו מועברות למנהל הרדיו דרך הפה של יצחק נבון. ובמקרים רחופים הונחתו על מנהלי החדשות".

בן־גוריון שלט ברדיו באמצעות נבון וקולק. מי ה"נבונים" וה"קולקים" של נתניהו?

"איני יודע מי מיועצי נתניהו מחזיק היום ב'תיק' רשות השידור. בעבר פורסם על קשר בין נתן אשל לבכירים ברשות".

אז נתניהו מנסה להחזיר את הרשות לחיק הממשלה?

"כמעט כל ראשי הממשלה או שרים מט־עמם ניסו לבחוש ברשות. השליטה עכשיו נעשית בשלט רחוק, כשהממשלה ממנה את המנהל הכללי ואת יושב הראש; לא במיש־רין כמו אצל בן־גוריון".

דרגה של רוקנרול

השלטון באותם ימים לא בחש רק בשידור־רים הפוליטיים. הפרסומות למשל הפציעו ברדיו רק לאחר אישור רשמי. הפרוטוקול

ואנדרלמוסיה למדינה... פיצול חולני טרגי־קומי". שום שר לא תמך בהצעתו של שר הדואר והיא הוסרה מסדר היום.

משאלות ראש הממשלה

גרשון אגרון היה "ראש שירותי המודיעין" (ההסברה) והממונה על קול ישראל. בקורס עורכי תוכניות ב־1950 קבע כי תפקיד הר־דיו הינו "להכב את המדינה על ריבונותה, על האזרח". איש התקשורת חייב, לדבריו, לב־חון את מעשיו לפי אמת מידה אחת: "הדבר שאני משמיע, הדבר שאני כותב, הדבר שאני מדפיס והציור שאני מצייר – בסופו של דבר עשוי להיטיב למדינה או להפך".

החייבות המוכתבת הציפה את הרדיו ברוב מלל יומרני. אחת העורכות טענה כי השי־דור דבק בדיבורי "ניקרא אל הדגל", נוסח העלייה השנייה. השיחות היו כבודות, כמו גם המוזיקה – בעיקר קלאסית, אליטיסטית, שפנתה רק לעולי אירופה. "זלמרות זאת", כותב רפי מן, "הרדיו היה שותף ליצירת חוויה לאומית קולקטיבית. הוא שידר אירו־עים מכוננים כמו ההצבעה על תוכנית הח־לוקה, הכרזת העצמאות ומשפט אייכמן".

בתחילה, אנשי קול ישראל ביקשו לשרד את המשפט מאולם בית העם בירושלים ואמנם זכו לסירוב. במשרד המשפטים חששו שפיסת ההיסטוריה תהיה למשפט ראווה. "אנשי בן־גוריון", טען חגי פינסקר, מרא־שי הרדיו, "חששו שייחשפו מחדלי ההנה־גה הציונית, ובעיקר מפא"י, בשואה. בדיוק כמו במשפט קסטנר". אבל בן־גוריון לא היה מודאג: "בית המשפט העליון ביטל את פסק־הדין" (במשפטו של קסטנר, שנקבע בו כי "מכר את נשמתו לטשן" – מ"ח).

בעת שלטונו של בן־גוריון התלוננה האופוזיציה בעקביות על הטיה פוליטית של התוכניות. השדרים, כך נטען, נבחרים בעיקר לפי מידת קרבתם למפא"י. מפ־לגת השלטון, מצדה, השיבה שהאופוזיציה זוכה לחשיפת יתר. בעקבות הטענות נב־דקה ב־1950 זהותם הפוליטית של ששת העורכים האחרים בחדר החדשות, ונמצא שמחציתם אנשי מפא"י, שני אנשי "העובד הציוני" ואחד ממפ"ם.

בימי "הזקן" פיקחו על הרדיו עוזרו יצחק נבון ומנכ"ל טדי קולק. נושאים הרי גורל־כהקצבת דקות אוויר לאופוזיציה הועב־רו להכרעת המנהיג. כדי לשרד שיחה עם יצחק בן־אהרן מ"אחרות העבודה", ביקש אגרון מבן־גוריון את "אישורך או איסורך". הוא קיבל בתגובה את "איסורך". למכתב

שנתתי לעיתונאים בארץ".

בן־גוריון הבין שהוא צריך לדבר עם עי־תונאים, אבל העדיף שיהיו אלה "שיחות רקע" – לא לייחוס ולא לציטוט. לא שזה תמיד עוזר; לפעמים הדברים פורסמו כרא־יונות ללא הסכמתו. כשנפש בטבריה נפגש איתו עורך "ידיעות אחרונות" הרצל רוזנב־לום. שלא כמוסכם, הדברים פורסמו כראיון־כעבור שנה התבקש לשיחה לגיליון הראשון של השבועון הדתי "פנים אל פנים". לאחר שסיים כתב ביומנו: "סירבתי לתת ראיון מדיני, אבל הסברתי לו (לכתב – מ"ח) מה הבעיות המרכזיות של ישראל והעם העב־רי". הציטוטים שהתפרסמו הוגדרו כמובן־כ"שיחה מיוחדת עם בן־גוריון".

"כמעט כל מנהיג משתוקק להשפיע על הדרך שבה מועברים מסריו לציבור ומנסה לצמצם את פער התיווך", מסביר רפי מן.

כמו בן־גוריון, גם נתניהו נמנע מלהתראיין בתקשורת המקומית. מה זה אומר עלינו?

"בין עיתונאים לפוליטיקאים מתנהל די־קרב – מי יוביל, מי יקבע את סדר היום. חוסר היכולת לראיין את הפוליטיקאי הוא אולי הפסד נקודות בדו־קרב, אבל זה רק חלק קטן מהמערכה".

הם מפחדים מאיתנו?

"משיחות אחרי כתיבת הספר עם יועצי תקשורת ועוזרי ראשי ממשלות, התברר שבלשכות שוררת תמיד תחושה של מצור, של התגוננות מתמדת, של חיים תחת אש תקשורתית".

אבל בקול ישראל הייתה זו אש ידידותית. הרדיו היה ממשלתי, מונופוליסטי, ערוך לקדם את "עדי בניין האומה". על הבמה הזאת "הזקן" היה שחקן ראשי. שחקני משנה נדרשו לאישורו ולא תמיד קיבלו.

כשאצ"ל ביקש רישיון לתחנה, בן־גור־ריון סירב: "לא זו בלבד שאין אנו נותנים להם רישיון, אלא ששידוריהם מהווים עברה חמורה על חוקי המדינה. לגביהם אין מדי־נה". ברוב של שמונה שרים לעומת שלושה נמנע הרישיון מאצ"ל. "קול ישראל" הועבר למשרד ראש הממשלה למרות טענות המת־נגדים, שהנחרץ שבהם היה שר הדואר יוסף בורג. באחת משיבות הממשלה ניסה לשים קץ למונופול: "אף שאני יודע", הסביר בורג, "שיש שרים, ובראשם ראש הממשלה, שח־שים סלידה מסוימת מריבוי תחנות שידור". בן־גוריון קטע אותו: "סלידה זה דבר אסתטי, זהו אינו דבר אסתטי אלא פרינציפ פוליטי". לדבריו, הצעת בורג "עלולה להכניס מהומה

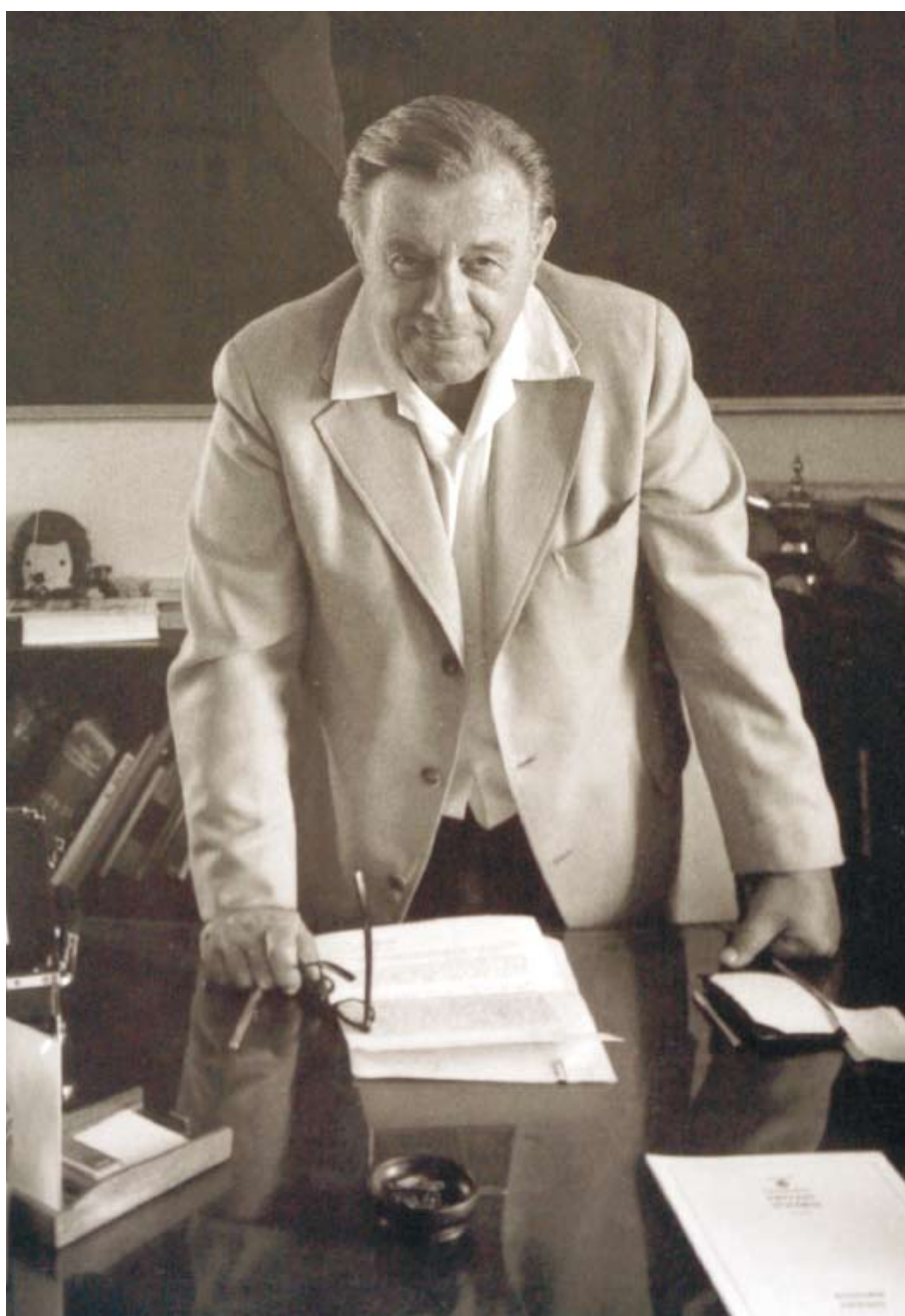

קול ישראל הועבר למשרד ראש הממשלה למרות טענות המתנגדים. הנחרץ שבהם היה שר הדואר יוסף בורג. באחת משיבות הממשלה ניסה לשים קץ למונופול. "אף שאני יודע", הוסיף בורג, "שיש שרים, ובראשם ראש הממשלה, שחשים סלידה מסוימת מריבוי תחנות שידור". בן־גוריון קטע אותו: "סלידה זה דבר אסתטי, זה אינו דבר אסתטי אלא פרינציפ פוליטי"

בוחשים בתקשורת.
למעלה מימין, בכיוון
השעון: גולדה מאיר,
יצחק נבון, טדי קולק
ומשה שרת
צילומים: משה דינוור,
יוסי זמיר טקופ 80, פלאש 90

**דוד בן-גוריון נשם תקשורת דרך
שנורקל סוציאליסטי. הוא ראה בה
אמצעי לחינוך פוליטי, לגיוס ההמון,
להתססה, למימוש דוקטרינת "כור
ההיתוך". אבל בטח שלא אמצעי
בידור. "מה זה עיתון?", שאל רטורית,
"מי שיש לו כסף עושה עסק, שוכר
פועלים וכותב מה שהוא רוצה לכתוב"**

לים של ישיבות הממשלה בנושא מאפשרים
הצצה אל המנטליות המיניסטרילית. אחד
המתנגדים התקיפים לפרסומות היה שר
הבריאות ישראל ברזילי ממפ"ם, כפי שניתן
לראות מחילופי הרברים בממשלה.
ברזילי: "יש סכנה של אינפילטריציה
(חדירה - מ"ח) של אלמנטים חדשים, שע-
שויים להשפיע לא בצורה הטובה ביותר ויי-
תכן שתהייה זאת תוכנית קלוקלת... אין הם
מואסים בכל שיטה שהיא, ולפי הבנתנו מו-
כרחים לדרת לדרגה של רוק'אנ'רול".
בן-גוריון: "מה החטא של רוק'אנ'רול?"
ברזילי: "יוצאים מכל רסן, מכל גדר. הב-
סיס הוא ראשית כל מיני, אבל זה כבר לא
מספיק, עכשיו פרוורסיות (סטיות - מ"ח)
חדשות".

התוכנית "שלושה בסירה אחת", "ארץ
נהדרת" של פעם, הייתה בעיני בן-גוריון
סוג של פרוורסיה. "יש בה נוסח דיבור שאי-
נו הולם את קול ישראל ואינו הולם שום אדם
הגון", כדבריו. עורך התוכנית היה יצחק
(צחי) שמעוני והכוכבים היו דן בן-אמוץ ו-
לום רוזנפלד. עם זאת, מי שהוזמן לבידור
אצל בן-גוריון היה מנהל הרדיו צבי זינדר.
לאחר שנבון, נתבע להפסיק את השידור.
אבל זינדר ידע לזהות רייטינג וטען שאי-
נו יכול לגנוז תוכנית פופולרית. בן-גוריון
הסכים, אבל פסק שמעתה זינדר יהיה אחראי
אישית לתוכנית - "ואם אשמע בה ניבולי
פה, תצטרך להסיק מסקנות אישיות".

שש שנים לאחר שהתפטר מתפקידו
בממשלה קיבל בן-גוריון טלוויזיה במת-
נה. "אמנם כל ימי שירותי בממשלת ישר-
אל", גילה לתורם א"ו רובינזון, "התנגדתי
להכניס טלוויזיה לארץ כי לא ראיתי בה
כל ברכה אינטלקטואלית וחינוכית, אם כי
ידעתי - בסופו של דבר תחדור הטלוויזיה
גם לארצנו. ידידי טדי קולק היה חסיד גדול
של הטלוויזיה... והוא ניצח. אני רוצה לקוות
שבמתנה החשובה שהענקת לי אוכל לראות
בעתיד גם דברים שיש בהם ברכה".

השורות האלה הן תמצית השקפת העו-
לם של בן-גוריון בעניין הטלוויזיה. לראשון
שניסה לתווך לו את הטלוויזיה קראו דייוויד
סרנוף. אמריקני, נשיא חברת האלקטרוניקה
RCA. ראש הממשלה נפגש איתו, הרביק
לו את הכינוי "הגנרל האלקטרוני" והרשה
לעצמו לא להתרשם - ובמיוחד לא מהבט-
חת האורח שהישראלים יוכלו לחזות "במר-
אות מאמריקה עת תעבורנה המצלמות הא-
לקטרוניות מארץ לארץ". ישראל של 1952
נזקקה, לדעת בן-גוריון, לחוויה מאחדת, ולא
למבט על גורדי השחקים של ניו יורק.

הישראלי הבכיר ביותר שניסה לקדם
את הקופסה היה כאמור טדי קולק. ב-1960
התוודה בן-גוריון בוועדת העורכים: "הוא
(טדי קולק - מ"ח) לוחם בעד טלוויזיה ואני
מעכב לפי שעה". כשנה אחר כך התחיל
להבין שהוא מנהל קרב אבוד. "אני חושש
שיתגברו עליי הטלוויזיסטים", אמר לו-
עדה. "עד עכשיו עלה בידי למנוע זאת. זו
כת כוזאת... אני מפחד שבסופו של דבר טדי
ינצח". בשלהי 1960 רשם בן-גוריון ביומנו:
"טדי טלוויזיה".

אבהות מגוננת

הדיון על הטלוויזיה עורר תגובות עזות
בעיתונות. "מעריב" כתב בזמנו: "את הארץ
לא ייתכן לנעול על מנעול ובריה בפני

הטלוויזיה הכובשת כל מדינה תרבותית
ומתקדמת". אבל לצד קביעות כאלה נח-
שפו הקוראים גם לנזקי המדיום. "צומצמה
הקריאה, צומצמה השיחה, צומצמו הטילים,
צומצמו הביקורים - חוץ מביקורים אצל
אנשים בעלי מכשירים", הזהיר בנימין אק-
צין מניו יורק.

מפני הטלוויזיה הוהיר גם דוד גלעד,
סבו של כוכב הטלוויזיה יאיר לפיד. "הט-
לוויזיה גוזלת את הזמן שאלמלא היא היית
מקדיש לחברך. המונם הגדול של האמרי-
קנים נעשה איים-איים, איש לאהלו". איש
"מעריב" אחר, שמואל שניצר, היה נחרץ אף
יותר: "טלוויזיה אינה רעידת אדמה. היא
אסון הבא מידי אדם ולא מידי הטבע. איש
עדיין לא מת מחוסר טלוויזיה".

העמדה במערכת הפוליטית כלפי הט-
לוויזיה לא התחלקה על פי קווים מפלג-
תיים. שר העבודה יגאל אלון מאחדות
העבודה כינה אותה "קללה נמרצת".

משהותו בכריטיניה למד שהיא
משחיתה את הנוער. שר החי-
נוך אבא אבן גרס שההת-
נגדות נובעת משמרנות.
החברה הישראלית סו-
גדת למדע, "אבל מצד
שני אין הישראלים נו-
חים לשנות מערכות
מקובלות".

"הסיבה להתנגדותו
התקיפה של בן-גוריון לט-
לוויזיה", מסביר ד"ר רפי מן,
"נובעת מכך שגדל על ספרועיתון.

לתפיסתו, הטלוויזיה החלישה את החו-
יה האינטלקטואלית העליונה - הקריאה. גם
כשהבין שיש מי שמוצאים עניין בטלוויזיה
הוא סירב לראות בה מדיום חיוני. "אפשר
לחיות בלי טלוויזיה", אמר ב-1961 לעורכי
העיתונים, משה רבנו לא חזה בטלוויזיה".

אבל אולי בכלל חרד ראש הממשלה הרא-
שון מכך שהוא אינו עובר מסך. בראשית
1956 ביקר יגאל אלון בארה"ב וצפה בר-
איון טלוויזיה של בן-גוריון. במכתב ששלח
לישראל גלילי הוא קבע כי היהודים הת-
אכזבו מלבושו של המרואיין, ומקצת דבריו
גם לא היו בהירים. ההופעה, כלשונו, "היי-
תה חזקה, אלא שעמדה על רמה פילוסופית
גבוהה מכדי הבנתם של רבים כאן".

בן-גוריון לא הפך מעולם לחסיד טל-
וויזיה, אבל בשלב מסוים הסיר את הווטו.
הוא הבין שאינו יכול לעצור עוד את טכנו-
לוגיית התקשורת. במרץ 1963 אישרה הכ-
נסת את הטלוויזיה הלימודית. כעבור חמש
שנים, עם שידור מצעד צה"ל, הגיע יומה
של הטלוויזיה הכללית.

ממרחק של חמישים שנה אין קל מלכ-
תוש את השקפתו הטלוויזיונית של בן-גו-
ריון, לדבר על צרות עולמו ועל מסעו העי-
קש נגד הזמן. אלא שסרבנותו הגמורה באה
מאבהות - אולי מגוננת מדי, אבל לדוד בן-
גוריון באמת היה אכפת; לא רק מה יראו
נכדיו אלא הנכדים של כולם. נגד כמה פו-
ליטיקאים אפשר להעלות כיום האשמה
כזאת? ייתכן שבמימים אלה, ימי עידן הרי-
אליטי, התנגדותו מובנת יותר. נכון שבסוף
נאלץ "לבלוע" גם את הטלוויזיה, אבל הרי
כבר ב-1949 אבחן "הזקן": "מדינת ישראל
לא תהיה פיקניק".

sofash@maariv.co.il

ד"ר רפי מן, מחבר
הספר "המנהיג
והתקשורת -
דוד בן-גוריון והמאבק
על המרחב הציבורי
1963-1948"